

CUPRINS

1. *Preliminarii*
2. *Obiectul lucrării*
3. *Metodologia*
4. *Organizarea lucrării*

CAPITOLUL I : Preliminarii

CAPITOLUL II: Deicticele personale în română și engleză

CAPITOLUL III: Deicticele spațiale în română și engleză

CAPITOLUL IV: Deicticele temporale în română și engleză

CAPITOLUL V: Deicticele sociale în română și engleză

CAPITOLUL VI: Deicticele textuale (discursive) și descriptive în română și engleză

CAPITOLUL VII: Concluzii

5. *Concluzii generale*

1. Preliminarii

Primul care a impus termenul de pragmatică a fost Charles Morris și avea ca „obiect de studiu nu doar limbajele naturale, ci orice sistem de semne așadar orice limbaj”. Émile Benveniste urmează lui Ch. Morris, cercetările lui se concentrează pe cuvintele pragmatice, numite și particule deictice: *pronumele*. Prin prisma analizei pragmatice asupra pronumelui, cercetătorul trage următoarele concluzii: *eu* denumește orice persoană care vorbește într-un anumit moment și care spune *eu*. Un discurs are un anumit număr de pronume de persoana I câte instanțe discursive sunt; contextul de comunicare început și străbătut de pronumele *eu* se numește instanță de discurs. *Eu* și *tu* denotă ideea de persoană, iar în jurul lor se dezvoltă alte forme lingvistice tradiționale: pronumele și adjectivele pronominale demonstrative de apropiere/depărtare, anumite adverbe (*aici, acolo, acum, azi, ieri, mâine*), timpurile verbale. Timpul la Benveniste suferă o permanentă transformare când instanța discursivă se schimbă, iar acest proces poartă numele de „perpetua reinventare a timpului”.

Plecând de la studiile acestora, vă prezentăm astăzi lucrarea *Deicticele în limbile română și engleză*, concepută ca teză de doctorat.

2. Obiectul lucrării

Lucrarea noastră are, deci, ca obiect studiul deicticelor în limbile română și engleză. Problema deicticelor nu reprezintă un fapt de limbă nou, fiind expresia intersubiectivității și a economiei în comunicare. Stilul ales de interpretare a materialului lingvistic este contrastiv-sincronic româno-englez. Deicticele sunt primele cuvinte învățate de copii sau de adulți în

asimilarea unei limbi. Pentru a fi corect interpretate, vorbitorul și ascultătorul (noi vom folosi pe parcursul lucrării termenii locutor și alocutor/interlocutor) trebuie să împartă același context. Aceste cuvinte sunt utile în comunicarea față-în-față (face-to-face). Putem spune că locutorul este cel mai important în comunicare.

Urmărim să demonstrăm similitudinile și diferențele dintre cele două limbi în ceea ce privește analiza microsistemului deicticelor. Astfel, vom observa caracteristicile deicticelor din cele două limbi prin sistematizarea faptelor de limbă avute în vedere, prin metoda contrastivă.

Scopul acestui demers este de a ușura asimilarea deicticelor din engleză de către românii care învață această limbă *ca limbă străină*.

Conceptul fundamental de care ne vom folosi pe parcursul lucrării noastre este *conceptul de deictic*. El va fi prezentat atât teoretic cât și prin sistematizarea anumitor elemente considerate deictice în limbile română și engleză. Raportarea se va face la referent, la tipul de referință, la context, la anaforă și cataforă. Bineînțeles că nu ne propunem ca prin lucrarea noastră să rezolvăm controversele din studiile consacrate deicticelor, controverse generate de multitudinea de perspective și direcții abordate în ceea ce privește acest fapt de limbă. Această multitudine de perspective rezultă și din diversitatea terminologică asociată *conceptului de deictic: deictic, deixis, indicator/indice/index, ambreior, shifter, prezentativ, egocentric particulars sau demonstrativ*. Decizia noastră a fost aceea de a folosi în lucrare *conceptul de deictic* deoarece deicticele reprezintă elementele care indică coordonate personale, spațio-temporale, interpersonale și lingvistice ale situației de comunicare. Aceste elemente dezambiguiază pentru alocutor/interlocutor o parte sau mai multe părți a/ale mesajului. Informația transmisă prin elemente deictice se numește *informație deictică*. Conceptele operaționale din lucrare sunt: *situația de comunicare, context, deixis (deictic), locutor (vorbitor/emițător), alocutor (interlocutor/ascultător/receptor), anaforă, cataforă* etc. În prezent, conceptele ca situația de comunicare și context sunt folosite în general sau/și paralel, dar au nuanțări diferite.

Situația de comunicare este analizată izolat, fiind alcătuită din protagoniștii actului comunicativ, relațiile dintre aceștia și coordonatele spațio-temporale. În accepțiunea lui Eugeniu Coșeriu, *situația de comunicare* constă în coordonatele spațio-temporale ale comunicării (spațio-timpul discursului). Acesta opune situației de comunicare *contextul, sfera și universul de discurs*. *Contextul* reprezintă „toată realitatea care înconjoară un semn”, *sfera* este spațiul în care un semn capătă anumite semnificații, iar *universul de discurs* „sistemul universal de semnificații” care dă sens discursului.

Un alt concept operativ este *contextul*. Și el este prezentat din unghiuri diferite. Pe de o parte, avem limba ca fiind contextul idiomatic, iar pe de altă parte, *contextul verbal* și *contextul extraverbal*. Pentru analiza deicticelor, nu toate aspectele situației și ale contextului sunt necesare. Prin urmare, ne vom raporta în lucrarea noastră la *situația de comunicare*, la elemente lingvistice anterioare, anaforice, și elemente ulterioare, cataforice, pentru un anumit termen al mesajului și, nu în ultimul rând, la *contextul comunicativ propriu-zis* ce cuprinde participanții la actul de comunicare, elementele de spațio-temporalitate din situația de comunicare și relațiile dintre participanții la actul comunicativ (grade de rudenie, ierarhie socială etc.).

Ne-am hotărât să tratăm un astfel de subiect după ce am observat că nu există un studiu științific amplu, comparativ al deicticelor în limbile română și engleză. Teza va fi monografică pentru că tratează un singur subiect, deicticele, totodată va fi o teză teoretică cu un subiect modern, opiniile despre pragmatică (disciplina care tratează subiectul deicticelor) sunt încă vagi și controversate.

3. Metodologia

În ceea ce privește mijloacele descriptive la care am apelat pentru realizarea studiului nostru, am recurs la analiza unui corpus format din texte literare de autori care utilizează forma orală a limbii, la texte dialectale, am ilustrat aspectele teoretice cu exemple din cărțile de specialitate sau am folosit exemple construite ad-hoc, pentru care am imaginat și descris context de utilizare.

În ceea ce privește analiza corpusului, am optat pentru o abordare integratoare a teoriilor pragmalingvistice actuale ale discursului (deixisul/cuvântul deictic reprezintă aspectul fundamental al organizării pragmatice a discursului): Teoria Actelor de Limbaj, Analiza Discursului, Analiza Conversației, Teoria Politeției-Brown și Levinson, dar și modelul propus de Catherine Kerbrat-Orecchioni, Teoria Argumentării. Am considerat că acestea oferă mijloacele analitice cele mai adecvate demersului nostru de definire a elementelor deictice din limbile română și engleză. Ne vom ocupa de studiul cuvintelor deictice din limbile română și engleză vorbite literare și neliterare actuale.

4. Organizarea lucrării

Lucrarea de față este structurată în șapte capitole, al căror conținut îl sintetizăm, pentru a avea o imagine de ansamblu asupra tezei, însă urmând să îl expunem pe larg ulterior. După introducerea preliminară unde am discutat despre stadiul cercetării deicticelor în limbile română și engleză, unde ne-am motivat alegerea făcută cu privire la subiect și după ce am

definit conceptele fundamentale de operare, precum și metodologia (capitolul 1), am prezentat comparativ decticele personale în română și engleză (capitolul 2), urmate în capitolul 3, de analiza deicticelor spațiale. În următoarele capitole, am continuat cu analiza deicticelor temporale, prezentate, de asemenea, comparativ (capitolul 4), am urmărit aspecte ale politeții prin analiza deicticelor sociale (capitolul 5), ca apoi să vorbim despre conectori pragmatici și deicticele textuale și descriptive (capitolul 6). În capitolul 7, trecem în revistă principalele concluzii referitoare la studiul deicticelor din ambele limbi, am încercat să evidențiem elementele de structură comună și pe acelea distincte (numite contraste) din structura limbilor română și engleză. Știind că deicticele se încadrează în universalile pragmatice, în acele tendințe considerate comune tuturor limbilor, am analizat asemănările și deosebirile dintre cele două limbi la nivel de microsistem al deicticelor.

CAPITOLUL I: Preliminarii

În acest capitol ne-am propus să vorbim despre conceptele fundamentale de operare ale tezei, despre metodologia de colectare a datelor, despre stadiul cercetării deicticelor în limbile română și engleză, dar am realizat și un subcapitol dedicat discursului *Discurs versus text*, cuvântul deictic reprezentând, alături de alte elemente, conceptul fundamental de organizare a discursului. Discursul desemnează cele mai diverse forme de utilizare a limbii: scrise și orale, dialogice și monologice. După trăsăturile enunțării, se face distincția între discursul centrat asupra emițătorului și cel adaptat la destinatar. Tipurile de discurs cunoscute: discursul autonom în raport cu situația de comunicare (discursul științific), discursul dependent de situația de comunicare (conversația), discursul centrat pe emițător (monologul), și discursul centrat pe ambii parteneri (dialogul).

Prin urmare, discursul este un eveniment comunicativ. Uneori este frecventă folosirea alternativă, ca sinonime, a termenilor text și discurs. Am analizat problema emițătorului și receptorului. *Emițătorul* în teoria comunicării este unul dintre factorii procesului de comunicare. Noțiunea desemnează pe cel care produce mesajul, folosind un anumit cod, și îl transmite prin intermediul unui anumit canal. Termenul adesea folosit ca sinonim al lui emițător este *locutorul*. Sinonimia funcționează numai în cazul comunicării orale: *locutorul este așa-numitul subiect vorbitor*. *Receptorul* este la fel ca și emițătorul, unul dintre factorii procesului comunicativ. Termenul desemnează pe cel care primește și decodează un mesaj, cunoscând codul folosit de emițător. Sinonim cu *receptorul este alocutorul sau interlocutorul sau colocutorul*, fiind acel participant la o conversație, care primește și decodează mesajele provenite de la un emițător, asumându-și ulterior el însuși acest rol.

În acest capitol ne-am propus o expunere metodică a noțiunilor fundamentale pentru analiza discursului. Acestea au vizat limba și trăsăturile caracteristice ale ansamblului text/discurs. În primul rând am făcut o prezentare a principalelor probleme ce țin de importanța limbii în cadrul discursului.

CAPITOLUL II: Deicticele personale în română și engleză

Acest capitol cuprinde un subcapitol dedicat deicticelor personale din limba română, supunând cercetării deicticele pronominale personale propriu-zise, deicticele pronominale și adjectivale posesive, deicticele pronominale reflexive și de întărire, dar am luat în calcul și interjecția, aceasta fiind un deictic personal. Un alt subcapitol este dedicat studiului deicticelor personale din limba engleză. Rezultatele la care am ajuns, în urma studiului contrastiv, sunt următoarele: și limba română și limba engleză au o clasă de cuvinte lexicogramaticale preponderent deictice care fixează în discurs identitatea participanților la actul de comunicare. Protagoniștii comunicării sunt locutorul: *Eu/Noi*, respectiv *I/We*; și interlocutorul: *Tu/Voi*, respectiv *You/You*. Pentru persoana întâi singular și plural, atât româna cât și engleza au două forme diferite (*Eu/Noi*, respectiv *I/We*). Însă pentru persoana a doua singular și plural, există diferențe: româna are două forme (*Tu/Voi*), iar în limba engleză forma pentru singular este identică cu forma pentru plural (*You/You*). O altă diferență sesizabilă este aceea că româna nu menționează permanent pronumele personal subiect, lucru obligatoriu în limba engleză (deoarece verbul este marcat pentru persoană numai la a treia singular *-s/-es*). În cadrul pronomelui personal care desemnează persoanele interlocuției și delocuției, engleza ca și româna, distinge trei roluri: locutorul, persoana care vorbește, interlocutorul, persoana cu care se vorbește și o a treia persoană, despre care se vorbește, prezentă în comunicare. Limba română are un sistem pronominal personal cu o flexiune foarte bogată, se mențin formele pentru genitiv, dativ și opoziția accentuat/neaccentuat (aton). Limba engleză nu are aceste forme atone, numite și clitice pronominale..

În cele două limbi există anumiți parametri legați de persoană. Unul dintre acești parametri este parametrul pluralului care include opoziția „inclusiv” și „exclusiv”, opoziție prezentă în ambele limbi. Un alt parametru pe care l-am analizat în ambele limbi la capitolul deictice personale este parametrul posesiei. Sistemul posesiv românesc realizează pentru o persoană de sex masculin forme de tipul: *meu/tău/său*; *mei/tăi/săi* simetrice cu cele pentru o persoană feminină: *ma/ta/sa*; *mele/tale/sale*.

Această simetrie nu-și mai face însă simțită prezența și în sistemul englez, unde avem următoarele forme: *mine/ yours/ his/ hers/ ours/ yours/ theirs*.

Ultimul parametru analizat în acest capitol este parametrul insistenței ce se realizează prin intermediul pronumelui de întărire. Limba română și-a creat un sistem de mărci de insistență mai complicat.

În concluzie, la nivel de deictice personale, există puternice asemănări între cele două limbi, diferențele fiind minime la nivel de posesie, de exprimare a persoanei și la nivel de insistență.

CAPITOLUL III: Deicticele spațiale în română și engleză

Cuvintele deictice spațiale au în ambele limbi un inventar bogat. Deicticele limbii oferă numeroase informații și asupra cadrului spațial în care are loc evenimentul comunicativ, în funcție de poziția ocupată de participanți în momentul enunțării. Acesta se realizează prin utilizarea unor adverbe și pronume demonstrative. Opoziția fundamentală *apropiat/depărtat* este determinată de cuvinte deictice care situează protagoniștii comunicării verbale în spațiul interlocuției.

Concluziile la care am ajuns în urma cercetării deicticelor spațiale din ambele limbi sunt: sistemele românesc și englezesc fac distincție cu doi termeni: *apropiere/depărtare față de locutor*. Sistemul englezesc nu are forme variabile în gen care să indice apropierea sau distanța. Pronumele demonstrativ prezintă în limba engleză numai forme simple. În ceea ce privește mărcile deictice în cadrul adverbilor pronominale, ambele sisteme prezintă adverbe demonstrative, numite și adverbe pronominale, pentru că provin din rădăcini pronominale latinești și funcționează, după modelul multor pronume, ca substitute, fiind deictice.

Sistemul românesc cu forma *aici* pentru apropiere și forma *acolo* pentru depărtare. Această opoziție apare și în limba engleză prin formele *here* pentru apropiere și *there* pentru depărtare. Sistemul românesc este binar dublu ramificat, iar în graiurile din Oltenia există un sistem deictic binar, utilizat ca ternar cu structura: *aici/aci/acolo*.

CAPITOLUL IV: Deicticele temporale în română și engleză

Deicticele temporale constituie în limba română și în limba engleză un sistem de repere care trimite la situația în care se realizează enunțul comunicativ. În cele două limbi, deicticele temporale sunt mărci exprimate prin anumite categorii de forme: forme temporale ale verbelor; forme adverbiale care nu fac referire la modul de măsurare a timpului și sunt folosite în comunicare pentru a exprima în exclusivitate raportarea la momentul enunțării; adverbe sau construcții adverbiale care marchează raportarea la diferite tipuri de măsurare a timpului (prin referire la cicluri naturale, ca ziua, ora, săptămâna, luna, anul, anotimpul etc.).

Româna prezintă forme simple și compuse, dar sistemul nu este simetric deoarece doar trecutul prezintă forme simple și compuse, în vreme ce viitorul prezintă numai forme compuse. Sistemul este, prin urmare, asimetric. Presentul poate fi folosit în engleză ca și în română pentru a marca o acțiune viitoare. Pentru deicticele temporale este importantă specificarea situației prin adverbe sau construcții adverbiale care nu fac referiri la modul de măsurare a timpului, dar se raportează exclusiv la momentul enunțării. Perechile *now/than*, *acum/atunci* care marchează opoziția fundamentală sunt cele mai folosite în cadrul celor două sisteme. De exemplu *atunci/than* pot desemna oricare moment care nu coincide cu acela al enunțării, fie anterior, fie ulterior acestui act.

În ceea ce privește opozițiile deictice temporale româna folosește perfectul simplu, în Oltenia, pentru a desemna o acțiune trecută, apropiată de momentul enunțării: *fusei până la târg*. În schimb, limba engleză, pentru a desemna o acțiune trecută, apropiată de momentul enunțării, folosește un timp prezent numit *Present Perfect*: *We have just come from the market*.

Imperativul creează situații predeictice sau deictice, deoarece atenționează interlocutorul asupra unui obiect sau asupra unei persoane din câmpul interlocuției: *Dă-mi cartea!*, respectiv *Give me the book!*

CAPITOLUL V: Deicticele sociale în română și engleză

În demersul nostru am încercat să analizăm separat de deicticele personale, deicticele sociale din română și engleză. Cuvintele și expresiile deictice sociale tipice includ formele pronomiale de politețe, expresiile morfologice de deferență (afixe, itemi lexicali), formele de citare, convocare, chemare în instanță, vocativele, titlurile de adresare, dar și câteva trăsături ale realizării acordului predicatului cu subiectul sau al determinanților adjectivali cu cuvintele determinate.

Diferențe dintre cultura română și cultura engleză se manifestă și la nivel de limbă. Deicticele sociale reprezintă doar un aspect din aceste diferențe. În limba română treptele de politețe sunt marcate atât la nivel *lexical*, prin formule de adresare, cât și la nivel *gramatical*, prin existența categoriei pronomelui personal de politețe. Pronumele de politețe este folosit pentru marcarea distincțiilor de politețe. Limba engleză nu are un sistem pronominal de politețe, așa cum avem în limba română, dar politețea este exprimată și la ei atât la nivel lexical, prin formule de adresare, cât și la nivel gramatical, prin existența verbelor modale. În acest capitol am luat în calcul și textele dialectale care constituie un material foarte bogat de forme ce alcătuiesc sistemul de adresare specific limbii române vorbite regional. Formele de

adresare sunt diferite de la o zonă la alta și variază în funcție de următorii factori: factori sociali (vârstă, grad de rudenie, statut social), factori stilistici (caracterul expresiv al comunicării) și factori contextuali (caracterul formal sau informal al conversației). Inventarul formelor de adresare are importanță socio-lingvistică și pragmatică.

Limba română spre deosebire de limba engleză, codifică atributele sociale ale interlocutorului (prin termeni deictici, persoana a doua). Chiar dacă limba engleză nu gramaticalizează atributele locutorului, respectiv ale alocutorului, contextul social în care are loc comunicarea este esențial pentru localizarea referentului persoanei.

Acest capitol vorbește despre politețe, despre formulele de adresare, dar și despre salut, acesta fiind un element deictic social.

CAPITOLUL VI: Deicticele textuale (discursive) și descriptive în română și engleză

Expresiile deictice discursive, și în română și în engleză, se referă la părți ale discursului (scris sau oral). Orice text scris ocupă spațiu și este compus și citit la un anumit moment temporal. Aceeași dimensiune temporală apare și la textul oral prin actele de timp emise de locutor și prin momentul temporal la care a fost receptat textul de către alocutor. Având aceste aspecte temporale și spațiale la textele scrise, respectiv orale, este de la sine înțeles că deicticele discursive sunt aceleași expresii lingvistice întâlnite ca și deictice temporale, respectiv spațiale. Elementele prin care se realizează deixisul descriptiv sunt: adverbe și locuțiuni adverbiale de tipul: *așa, astfel, în felul ăsta, în felul acesta, în acest mod*; adjective precum: *așa, astfel, astfel de, asemenea*. Deicticele descriptive se împart în două categorii: deictice descriptive pozitive și deictice descriptive negative (acestea se restrâng numai la adverbul *altfel* și la adjectivul *altfel de*). Deixisul descriptiv poate funcționa concomitent și ca deixis discursiv. Deicticele descriptive, fiind ostensive, pot fi uneori și anaforice/ cataforice. Referința discursivă deictică se realizează, în ambele limbi, prin expresii referențiale intrinsec deictice (*asta, aceasta, ceea ce*), prin deictice relaționale sau expresii cu ancoraj deictic intrinsec. Eterogenitatea acestor cuvinte deictice se observă din statutul lexico-gramatical variat al elementelor cu rol de conectori pragmatici: conjuncții, adverbe, interjecții, construcții negramaticalizate. Acest caracter eterogen reiese și din tipul de relație pe care conectorii o au, fie o relație gramaticală de dependență sau nondependență sintactică sau relație pragmatică, știindu-se foarte bine că acești conectori au multe valori semantice și pragmatice pe care le capătă în context.

CAPITOLUL VII: Concluzii finale

Prin acest capitol ne-am dorit să prezentăm rezultatele studiului nostru de cercetare, studiu dedicat cercetării deicticelor în română și engleză.

Clasa deicticelor are un inventar foarte bogat în cele două limbi nu numai datorită lexicalizării specifice fiecărei limbi dar și datorită diferențelor de gramaticalitate. Cuvintele deictice reprezintă un sistem de mărci omogen din punct de vedere semantic-funcțional, dar foarte eterogen din punct de vedere gramatical, intrând în alcătuirea lor elemente ce aparțin unor clase morfologice diferite și unor stadii diferite: afixe gramaticale, forme gramaticale, forme pronominale de persoana întâi și a doua (în unele cazuri și de persoana a treia), clase gramaticale întregi (adjective și pronume, demonstrative, adverbe etc.) sau forme verbale.

Resursele pe care limba română și limba engleza le oferă locutorului pentru a ancora discursul său în spațiu și timp se bazează aproximativ pe aceleași principii. Însă, prin studiul în detaliu al deicticelor din cele două limbi, se observă faptul că fiecare sistem are propriile particularități.

Sperăm ca prin analiza noastră să ajutăm pe vorbitorii de limba română care încep să învețe limba engleză, deicticele fiind primele cuvinte pe care aceștia le vor întâlni în demersul lor. Partea dedicată studiului deicticelor din limba română este mult mai bogată, având la dispoziție mult mai multe material de informare.

Pragmatica limbii române este o disciplină relativ nouă la noi. Teza de doctorat abordează problema studiului deicticelor în limbile română și engleză. Pentru acest studiu, din toate perspectivele din care se studiază limba, am ales metoda comparativ-sincronică, numită și analiză contrastivă, aducând astfel în atenție comparația sincronică a două limbi care nu sunt înrudite genetic: româna, respectiv, engleza.